

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ОСОБИСТІСТЬ ТА СУСПІЛЬСТВО В ЦИФРОВУ ЕРУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

16 квітня 2025 року

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

**Факультет психології, політології та соціології
Кафедра психології**

*V МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ*

**«ОСОБИСТІСТЬ ТА СУСПІЛЬСТВО В ЦИФРОВУ
ЕРУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР»**

16 квітня 2025 року

Одеса – 2025

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – **Аракелян М.Р.**, доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», заслужений юрист України.

Члени редколегії:

Цільмак О.М. – доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Татьянчиков А.О. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шмаленко Ю.І. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лісовенко А.Ф. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Ташматов В.А. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія».

Матеріали представлені в авторській редакції. Редакційна колегія не несе відповідальності за їх зміст.

Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір : матеріали V міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 квітня 2025 року) / за заг. ред. проф. Аракеляна М.Р. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2025. 160 с.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Цільмак Олена Миколаївна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА..... 10

Корнута Людмила Михайлівна

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСТВА У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ТРАДИЦІЙНІ АСПЕКТИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ..... 12

Лісовенко Анна Федорівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСХІДНОГО СОЦІАЛЬНОГО ПОРІВНЯННЯ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ..... 14

Онішкевич Анастасія

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ У ПРОЦЕСІ СІМЕЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ МЕТОДУ А. ОНІШКЕВИЧ «ОСТРОВИ»..... 17

Самара Ольга Євгенівна

СКОРБОТА ЯК ЖИТТЄВИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОДАЛЬШЕ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ..... 19

Третьякова Тетяна Миколаївна

ПСИХОЛОГІЯ ЛЮДСЬКОГО ФАКТОРА В БІЗНЕС-УПРАВЛІННІ..... 27

Чос Маргарита Вячеславівна

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ІЗРАЇЛІ В ПЕРІОД ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДУ «СИМВОЛДРАМА» У РОБОТІ З АДАПТАЦІЄЮ..... 29

Ташилатов Вячеслав Абдуллайович, Ліпська Юлія Віталіївна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ..... 32

Шмаленко Юлія Іванівна

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ..... 35

Як зазначає Дж. Т. Шор (2023), розуміння нейробіологічних основ поведінки сприяє більш ефективному встановленню та підтриманню здорових кордонів у стосунках [2].

Завдання 5 - формування сімейних правил. Наступне завдання – на основі обговорення спільно сформулювати правила та домовленості, які сприятимуть зміцненню мостів та захисту від визначених загроз. Наприклад: Поважати особистий простір кожного. Відкрито обговорювати виникаючі проблеми. Підтримувати один одного у складних ситуаціях.

Примітка: Як підкреслює Г. Клауд (2017), встановлення та дотримання здорових кордонів є ключовим елементом у побудові гармонійних та міцних стосунків [3].

На заключному етапі застосування методу «Острівці» психолог/психотерапевт разом з клієнтами підводить підсумки за результатами роботи.

Таким чином, викладена методика застосування методу «Острівці» сприятиме розширенню методичної скарбнички психолога/психотерапевта.

Список використаної літератури

1. Тавваб Н. Встановлюйте межі, знаходьте спокій: посібник із повернення себе / Н. Тавваб. Нью-Йорк: TarcherPerigee, 2021.
2. Шор Д.Т. Нейронаука стосунків: розуміння та покращення вашого зв'язку / Д. Т. Шор. Оксфорд: Oxford University Press, 2023.
3. Клауд Г. Межі: коли сказати «так», як сказати «ні», щоб узяти під контроль своє життя / Г. Клауд. Гранд-Рапідс: Zondervan, 2017.

Ключові слова: сімейне консультування, психолог, метод, сімейні межі, сімейні правила, острівці.

Key words: family counseling, psychologist, method, family boundaries, family rules, islands.

Самара Ольга Євгенівна

*кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

СКОРБОТА ЯК ЖИТТЄВИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОДАЛЬШЕ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Скорбота є універсальним людським досвідом, який супроводжує втрати різного характеру протягом життя. Сучасні дослідження демонструють, що переживання скорботи має глибинні наслідки для психологічного, соціального та екзистенційного виміру життя особистості (Neimeyer, 2019) [11]. Попри універсальний характер даного досвіду, його прояви та вплив на подальше життя демонструють значну варіативність, що зумовлює необхідність комплексного міждисциплінарного підходу до вивчення цього феномену.

Втрата значущої особи є одним з найбільш болісних та трансформаційних досвідів у житті людини. Переживання скорботи як реакції на втрату становить унікальний психологічний процес, що охоплює широкий спектр емоційних, когнітивних, фізіологічних та поведінкових проявів [6]. Хоча скорбота є універсальним людським досвідом, її переживання має виражений індивідуальний характер, зумовлений особистісними, культурними та соціальними факторами.

Сучасні наукові підходи до розуміння скорботи розглядають її не лише як процес відновлення після втрати, але й як потенційний шлях до особистісної трансформації та зростання. Осмислення скорботи як життєвого досвіду, що інтегрується в особистісну систему значень та впливає на подальшу життєву траєкторію індивіда, є важливим для розуміння механізмів психологічної адаптації та резильєнтності.

Перші наукові спроби концептуалізації процесу скорботи належать S. Freud, який у праці «Скорбота і меланхолія» (1917) розглядав скорботу як процес поступового відділення лібідо від втраченого об'єкта.

Подальший розвиток розуміння скорботи пов'язаний з роботами E. Lindemann (1944), який на основі дослідження родичів загиблих у пожежі нічного клубу «Cocoanut Grove» описав «гострий синдром скорботи» та виділив його основні симптоми: соматичний дистрес, преокупацію образом померлого, почуття провини, ворожі реакції та втрату патернів поведінки. Lindemann також описав феномен патологічної скорботи та запропонував концепцію «роботи скорботи» (grief work) як активного психологічного процесу звільнення від зв'язків з померлим.

Особливо значущий внесок у розуміння реакцій на втрату зробив J. Bowlby, чия теорія прив'язаності (1969, 1973, 1980) заклала основи для пояснення психологічних механізмів, що лежать в основі переживання розлуки та втрати. Bowlby виділив чотири фази нормальної скорботи: оціпеніння, тугу і пошук, дезорганізацію та відчай, реорганізацію. Ця модель підкреслювала біологічно зумовлену природу реакцій на розлуку та еволюційну функцію поведінки прив'язаності.

Широкого поширення набула стадіальна модель E. Kübler-Ross (1969), початково розроблена для опису психологічних реакцій термінально хворих пацієнтів, а згодом некритично поширена на процеси переживання різних видів втрат. Модель передбачає п'ять послідовних стадій: заперечення, гнів, торг, депресію та прийняття. Автор моделі не розглядала і не враховувала в ній такі життєві зміни, як переїзди, втрата здоров'я, розлучення, зміна умов життя, крах мрій чи втрата звичного укладу, що обмежує її застосовність поза первинним контекстом. Хоча різноманітні втрати супроводжують нас протягом всього життя, і далеко не всі вони пов'язані зі смертю, некритичне перенесення моделі Kübler-Ross на всі процеси горювання є методологічно некоректним та суперечить сучасним науковим даним про різноманітність траєкторій адаптації до втрат.

Ця модель викликала суттєву критику з боку сучасних дослідників скорботи (Bonanno, 2009; Stroebe et al., 2017; Neimeyer, 2019) за:

1. Надмірну лінійність та нормативність, що не відповідає реальному різноманіттю траєкторій скорботи.
2. Відсутність емпіричного підтвердження послідовності стадій.
3. Створення хибних очікувань щодо «правильного» шляху переживання втрати.
4. Ігнорування індивідуальних, культурних та контекстуальних факторів, що впливають на процес скорботи.

Як зазначає Bonanno (2009), некритичне застосування стадіальних моделей може призводити до патологізації нормальних варіацій переживання скорботи та створювати додатковий тиск на людей, які переживають втрату, але не відповідають очікуванам «нормам» проходження стадій.

У сучасній психологічній науці розрізняють нормальну та ускладнену скорботу. Нормальна скорбота, незважаючи на інтенсивність страждання, характеризується поступовим зменшенням дистресу та адаптацією до нових життєвих обставин після втрати. Ключовою характеристикою нормальної скорботи є її динамічний характер, що передбачає поступові зміни в інтенсивності емоційних реакцій та їх якісну трансформацію з часом.

Сучасні дослідники пропонують більш гнучкі та процесуальні моделі переживання скорботи, що визнають різноманіття індивідуальних траєкторій адаптації до втрати. Особливої уваги заслуговують:

Модель подвійного процесу (Dual Process Model, Stroebe & Schut, 1999) описує не лінійну послідовність стадій, а динамічні коливання (осциляцію) між двома основними орієнтаціями:

- Орієнтація на втрату (loss-orientation) — фокусування на померлому, переживання болю втрати, руминації про обставини смерті.
- Орієнтація на відновлення (restoration-orientation) — адаптація до змін, викликаних втратою, реорганізація життя, розвиток нових ролей та ідентичності.

Згідно з цією моделлю, здорова адаптація до втрати передбачає гнучке балансування між цими орієнтаціями, а не послідовний перехід від однієї стадії до іншої [13].

Модель конструювання значень (Meaning-Reconstruction Model, Neimeyer, 2001, 2019) акцентує увагу на центральній ролі процесів сенсотворення в адаптації до втрати. Втрата значущої особи часто призводить до руйнування базових припущень про світ та власну ідентичність, що вимагає активної роботи з конструювання нових значень. Neimeyer [11] виділяє три ключові процеси реконструкції значень після втрати:

1. Пошук сенсу — намагання зрозуміти причини та значення втрати в рамках світогляду особистості.
2. Знаходження користі — виявлення позитивних змін, що виникли внаслідок переживання втрати.
3. Реконструкція ідентичності — переосмислення власного «Я» в контексті втрати.

Лонгітюдні дослідження процесів скорботи демонструють значне різноманіття траєкторій адаптації до втрати, що підриває уявлення про

універсальну послідовність стадій горювання. На основі емпіричних досліджень виділяють чотири основні траєкторії:

1. Резилієнтність (resilience) — відносно стабільне функціонування з мінімальними порушеннями після втрати, здатність підтримувати психологічну рівновагу навіть під час інтенсивного стресу (близько 45-65% випадків);
2. Відновлення (recovery) — початкове порушення функціонування з поступовим поверненням до передкризового рівня протягом кількох місяців (15-25% випадків);
3. Хронічна скорбота (chronic grief) — тривале порушення функціонування без суттєвого покращення з часом (10-15% випадків);
4. Відкладена скорбота (delayed grief) — початкове відносно стабільне функціонування з подальшим погіршенням з часом (5-10% випадків).

Ці моделі відображають різноманіття індивідуальних реакцій на втрату та визнають адаптивність різних шляхів переживання скорботи. Важливо підкреслити, що резилієнтність є не рідкісним винятком, а найбільш поширеною траєкторією адаптації до втрати.

У сучасній психологічній науці розрізняють нормальну та ускладнену скорботу. Нормальна скорбота, незважаючи на інтенсивність страждання, характеризується поступовим зменшенням дистресу та адаптацією до нових життєвих обставин після втрати. Ключовою характеристикою нормальної скорботи є її динамічний характер, що передбачає поступові зміни в інтенсивності емоційних реакцій та їх якісну трансформацію з часом. Ускладнена скорбота визначається як клінічно значуще порушення в адаптації до втрати, що характеризується персистентним інтенсивним смутком, переокупацією втратою, труднощами у прийнятті факту втрати та інтеграції її в особистісний досвід.

Розрізнення між нормальною та ускладненою скорботою має важливе клінічне значення для визначення необхідності терапевтичного втручання.

Т. Рандо [1]. розрізняє горе і скорботу (горювання). На її думку, горе – це більше мимовільна реакція на втрату, а скорбота – тривалий, активний процес адаптації до життя без близької людини. Вона виділяє три фази скорботи (горювання) – уникнення, конфронтації та акомодатії.

Ключовим аспектом переживання скорботи як життєвого досвіду є процес інтеграції втрати в особистісний наратив та систему значень. Цей процес включає реконструкцію ідентичності, переосмислення життєвих цілей та цінностей, а також формування нового типу зв'язку з померлою особою.

Дослідження показують, що здатність надати втраті особистісного значення та інтегрувати її в життєвий наратив пов'язана з кращими показниками психологічної адаптації. Виділяють три основні аспекти процесу конструювання значень після втрати:

- Пошук сенсу в самій події втрати.
- Знаходження особистісних переваг або позитивних змін внаслідок переживання втрати.
- Трансформація ідентичності.

Цей процес є не лінійним, а циклічним та діалектичним, що відображає складну динаміку переживання скорботи.

Сучасні нейробіологічні дослідження пропонують нове розуміння механізмів скорботи на рівні мозкової активності та нейрохімічних процесів. Методи нейровізуалізації (функціональна магнітно-резонансна томографія, позитронно-емісійна томографія) виявили специфічні патерни активації мозку при переживанні скорботи, зокрема в ділянках, пов'язаних з обробкою емоцій, пам'яттю та прив'язаністю.

Дослідження Gündel et al. (2003) продемонстрували активацію задньої поясної кори, префронтальної кори та мигдалеподібного тіла під час актуалізації спогадів про померлу близьку людину, що вказує на інтеграцію емоційного досвіду, автобіографічної пам'яті та регуляторних процесів у переживанні скорботи [6].

Особливо важливим є розуміння взаємодії між системами прив'язаності та системами винагороди в мозку. Eisenberger (2012) відзначає, що розлука з об'єктом прив'язаності активує нейронні ланцюги, асоційовані з фізичним болем, що пояснює інтенсивність страждання при втраті близької людини [7]. Водночас, дослідження вказують на поступову реорганізацію цих нейронних мереж у процесі адаптації до втрати, що відображає нейропластичність як біологічну основу резилієнсу.

Сучасний науковий дискурс щодо скорботи звертає особливу увагу на феномен посттравматичного зростання (PTG) — позитивних психологічних змін, що виникають внаслідок боротьби з високо травматичними життєвими обставинами. Дослідження Levi-Belz (2023) демонструють, що значна частина осіб, які пережили втрату близької людини, повідомляють про різні аспекти посттравматичного зростання: поглиблення стосунків з іншими людьми, відкриття нових можливостей, особистісне зростання, духовні зміни та підвищення цінності життя [9].

Згідно з метааналізами, інтенсивність посттравматичного зростання позитивно корелює з такими факторами, як когнітивна переоцінка, пошук сенсу, відкритість досвіду та соціальна підтримка. Водночас, варто зазначити, що посттравматичне зростання не виключає наявності дистресу, а радше співіснує з ним, формуючи складну динаміку психологічної адаптації до втрати [3].

Модель конструювання значень пропонує, що посттравматичне зростання виникає в процесі наративної реконструкції, коли особа інтегрує досвід втрати у свою життєву історію, переосмислюючи власну ідентичність та світогляд. Цей процес включає як «пошук сенсу» (осмислення самої втрати), так і «пошук користі» (перетворення досвіду на джерело значущих змін).

Переживання скорботи суттєво опосередковане соціокультурним контекстом, який визначає нормативні очікування щодо вираження горя, ритуальні практики та системи підтримки. Виявлено значні відмінності в концептуалізації скорботи та практиках її переживання в різних культурах. Зокрема, західні індивідуалістичні суспільства часто акцентують на процесі «відпускання» та емоційному відокремленні від померлого, тоді як у багатьох

колективістських культурах підтримується ідея тривалих зв'язків з померлими через ритуальні практики та соціальну пам'ять [10].

Сучасні трансформації соціокультурних практик горювання відображають ширші соціальні зміни. Вплив діджиталізації на процеси скорботи, зокрема появу «цифрової скорботи» (digital grief), що включає використання соціальних мереж та віртуальних меморіалів як простору для вираження горя та спільного пам'ятання. Цифрові практики створюють нові форми соціальної підтримки та комеморації, що виходять за межі традиційних географічних та часових обмежень.

Існує критика «медикалізації» скорботи в сучасному західному суспільстві, що проявляється у тенденції розглядати інтенсивні або тривалі реакції горя як патологічні та такі, що потребують професійної інтервенції. Натомість пропонується розглядати різноманіття реакцій на втрату як нормативне, визнаючи культурну та індивідуальну варіативність переживання скорботи[6].

Сучасні терапевтичні підходи до роботи зі скорботою відображають еволюцію теоретичного розуміння цього процесу, рухаючись від моделей, орієнтованих на «завдання» скорботи, до більш гнучких та індивідуалізованих підходів. Lichtenthal & Breitbart (2023) виділяють кілька ефективних напрямків психотерапевтичної роботи зі скорботою [8]:

- Терапія побудови сенсу (Meaning-Making Therapy) (фокусується на допомозі клієнтам у реконструкції системи значень після втрати, інтеграції досвіду втрати в особистісний наратив та формуванні нових життєвих цілей та цінностей).
- Когнітивно-поведінкова терапія ускладненої скорботи (Complicated Grief Therapy) (поєднання технік когнітивної реструктуризації, експозиції та адаптивної регуляції зв'язку з померлим для роботи з симптомами ускладненої скорботи).
- Наративна терапія (допомагає клієнтам «переписати» свої історії втрати, розширюючи однобічні інтерпретації та інтегруючи альтернативні значення та перспективи).
- Терапія подвійного процесу (сприяє адаптивному балансу між фокусуванням на втраті та орієнтацією на відновлення).
- Терапія пролонгованої експозиції (ефективна для роботи з травматичними аспектами втрати, особливо у випадках насильницької смерті або свідчення смерті близької людини).

Переосмислення концепту резильєнтності в контексті скорботи є одним із важливих досягнень сучасної психології, які визначають резилієнтність, як здатність підтримувати відносно стабільне психологічне функціонування попри переживання втрати, що не виключає присутності емоційного страждання [14].

Фактори, що сприяють резилієнтності в контексті скорботи:

- Когнітивна гнучкість (здатність адаптувати мислення відповідно до нової реальності після втрати).
- Стратегії регуляції емоцій (ефективне управління емоційними реакціями на втрату).

- Соціальна підтримка (якість та доступність соціальних зв'язків).
- Сенсотворення (здатність інтегрувати досвід втрати в осмислену систему значень).
- Позитивні емоції (здатність переживати позитивні емоції паралельно з горем).

Важливо зазначити, що резилієнтність не означає швидкого «подолання» скорботи або повернення до попереднього стану. Це процес адаптації та трансформації, в ході якого людина інтегрує досвід втрати в свою ідентичність та життєвий шлях, формуючи нову життєву траєкторію, що враховує цей досвід [3].

Резильєнтність за своєю суттю є процесом розвитку в тому сенсі, що це процес, який розгортається протягом життя. Психологи все більше зацікавлені в розгляді перспективи тривалості життя щодо стійкості, щоб побачити, як функціонування на одній стадії розвитку впливає на людину в подальшому житті [2,3,6].

Сучасне розуміння скорботи як життєвого досвіду та його впливу на подальше життя особистості характеризується багатовимірністю та міждисциплінарністю. Відмова від стадіальних моделей на користь більш процесуальних та ідіографічних підходів відображає визнання різноманіття шляхів переживання скорботи та адаптації до втрати.

Інтеграція нейробіологічних, психологічних, соціокультурних та екзистенційних перспектив пропонує більш цілісне розуміння скорботи як динамічного процесу, що включає як страждання, так і потенціал для трансформації та зростання. Особливо важливим є визнання активної ролі людини у конструюванні значення досвіду втрати та його інтеграції в особистісний наратив.

Розуміння скорботи як життєвого досвіду, що має потенціал для трансформації та зростання, не применшуючи при цьому глибини страждання, що супроводжує втрату, є ключовим для розвитку ефективних підходів до психологічної допомоги та підтримки осіб, які переживають різні види втрат.

Список використаних джерел

1. Зливков В., Лукомська С. Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги. Київ.- Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2022. 95 с.
2. Кокун О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.
3. Кузикова С.Б. (2023). Резильєнтность как чинник посттравматического возникновения особенностей URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-444-3-3> (дата звернення 12.06.2025)
4. Стівен М. Саутвік, Денніс С. Чарні. Резилієнтність: Мистецтво долати найбільші виклики життя». Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. 365 с.
5. Geard A, Kirkevold M, Løvstad M, Schanke AK. How do family members of individuals with spinal cord and acquired brain injuries make sense of their

- experiences: A qualitative study of meaning making processes. *Health Psychol Open*. 2020 Mar 30;7(1):2055102920913477. doi: 10.1177/2055102920913477. PMID: 32284872; PMCID: PMC7133077.
6. Gündel, H., O'Connor, M. F., Littrell, L., Fort, C., & Lane, R. (2003). Functional neuroanatomy of grief: An fMRI study. *American Journal of Psychiatry*, 160, 1946-1953. doi:10.1176/appi.ajp.160.11.1946
 7. Eisenberger, Naomi I. PhD. The Neural Bases of Social Pain: Evidence for Shared Representations With Physical Pain. *Psychosomatic Medicine* 74(2):p 126-135, February/March 2012. | DOI: 10.1097/PSY.0b013e3182464dd1
 8. Lichtenthal, W. G., Roberts, K. E., Rogers, M., Fadalla, C., Rosa, W. E., & Neimeyer, R. A. (2023). Grief interventions in palliative care. In H. M. Chochinov & W. Breitbart (Eds.), *Handbook of psychiatry in palliative medicine: Psychosocial care of the terminally ill* (3rd ed., pp. 607–617). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med/9780197583838.003.0041>, accessed 15 Apr. 2025.
 9. Levi-Belz Y., Ben-Yehuda A., & Zerach G. (2023). Suicide risk among combatants: The longitudinal contributions of pre-enlistment characteristics, pre-deployment personality factors and moral injury. *J. Affect. Disord.*, 324, 624-631. DOI: 10.1016/j.jad.2022.12.160. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jad.2022.12.160>
 10. Luppino, O., Tenore, K., Mancini, F., Mancini, A. (2023). The Role of Childhood Experiences in the development of Disgust Sensitivity: a preliminary study on early moral memories. *Clinical Neuropsychiatry*, 20(2), 109-121. doi.org/10.36131/cnforitieditore20230203
 11. Neimeyer RA. Meaning reconstruction in bereavement: Development of a research program. *Death Stud.* 2019;43(2):79-91. doi: 10.1080/07481187.2018.1456620. PMID: 30907718.
 12. Saltsman TL, Seery MD, Ward DE, Lamarche VM, Kondrak CL. Is satisficing really satisfying? Satisficers exhibit greater threat than maximizers during choice overload. *Psychophysiology*. 2021 Jan;58(1):e13705. doi: 10.1111/psyp.13705. Epub 2020 Oct 27. PMID: 33107043.
 13. Stroebe, M., Schut, H., & Boerner, K. (2017). Модели совладания с утратой: обновленный обзор / Modelos de afrontamiento en duelo: un resume actualizado. *Исследования по психологии*, 38 (3), 582-607. <https://doi.org/10.1080/02109395.2017.1340055>
 14. Yıldırım, Ö., & Kılıçaslan Çelikkol, A. (2025). Family Resilience in The Face of Grief And Loss: A Systematic Review. *Humanistic Perspective*, 7(1), 73-89. <https://doi.org/10.47793/hp.1608181>

Ключові слова: скорбота, переживання втрати, посттравматичне зростання, резильєнтність, трансформація особистості, екзистенційний досвід.

Key words: grief, loss, post-traumatic growth, resilience, personality transformation, existential experience.